

Statyernas krig i den väpnade fredens tid

Monument och nationalism i Europa 1870–1914

Ulf Zander

Perioden mellan 1870 och 1914 har i den europeiska historieskrivningen fått den träffande benämningen ”den väpnade fredens tid”. Det var få öppna konflikter under denna period, men uppladdningen inför kommande sådana avspeglades i alliansbildningar och en rustningsiver av tidigare sällan skådat slag. Mobiliseringen skedde emellertid inte bara i form av nya slagskepp, kanoner, gevär och kulsprutor, utan också i form av symboliska tävlingar av allehanda slag.

De europeiska länderna höll varandra under ständig uppsikt och tog efter varandras innovationer, med avsikten att göra egna tilllägg och förbättringar under processens gång. Den militära kapplöpningen skedde i det fördolda, medan civila industriella och teknologiska nyheter visades helt öppet vid världsutställningarna. Den officiella retoriken var internationalistisk, men den kompletterades med en ytterst prestigefull tävling, där de europeiska ländernas senaste och främsta landvinningar jämfördes.

Vid utställningarna bedömdes även konst och arkitektur. Den mest iögonfallande konkurrensen, ”statyernas krig”, fick sina tydligaste uttryck genom den stora mängd monument som uppfördes i Europa. Även i detta fall handlade det om en kapprustning. Målet var att visa upp större, bättre och vackrare produkter än konkurrenterna. De på utställningarna redovisade framstegen, liksom ett stort antal monument, betraktades i det sena 1800-talets Europa som indikatorer på en hög

kulturell nivå och välstånd. Vad gällde monumenten underlättades jämförelsen av de plancher som publicerades i tidningar och kartböcker. De var resultatlistor över de högsta monumenten och byggnaderna i världen, där de europeiska bidragen hade en framskjuten position. Hänvisningar till det egna landets mest berömda monument gjordes också i skolans historieläroböcker, varvid monumenten blev pedagogiska illustrationer till talen om nationens förträfflighet och ledande ställning i den fredliga kapplöpningen (Ellenius 1971:15–26; Berggren 1991:29; Ekström 1994:18–61).

Betoningen av konkurrens var en del av tidens evolutionistiska ideal, i vilket även nationsbyggandet passade in. Nationerna var ett högre steg i den mänskliga utvecklingen jämfört med tidigare samhällssystem. Det darwinistiska budskapet var att de nationer som kunde uppvisa de främsta framstegen inom teknik och konst hade störst möjligheter att överleva. Som den tyske historikern Michael Jeismann (1992) visat i en komparativ studie över själv- och fiendebilder i Frankrike och Tyskland under perioden 1792–1918, var de nationella rörelserna i respektive land beroende av konkurrenssituationer. ”De andra” framställdes mestadels som ett hot gentemot ”oss”. Kontrastverkan gentemot yttre faror och fiender var utgångspunkten för en inre, nationell samling. Medan det finns ett otal undersökningar av nationalismen där forskaren tar sin utgångspunkt i hans eller

hennes eget land, tillhör komparationer i stil med Jeismanns undantagen än så länge. Hitills har det också funnits få ansatser att analysera de nätverk som fanns mellan olika länders nationalistiska företrädare, vilka kan vara en viktig ledtråd för att kunna förklara varför nationalismen tog sig så likartade uttryck över hela Europa årtiondena kring sekelskiftet 1900. En annan närbesläktad forskningsuppgift är att utvidga de studier av den vardagliga och ”banala” nationalismen som främst etnologer och sociologer gjort och som behandlar folkflertalets reception av de nationella idéerna och hur de nationella symbolerna fått nya innebörder över tid. Ett forskningsområde som länge var kraftigt eftersatt, men som fått något av en renässans under de senaste årtiondena, är monumenten. Undersökningar av deras tillblivelse och slutgiltiga utseende samt efterföljande bruk av och debatter kring dem, kan bidra till en fördjupad kunskap om såväl nationalismens utformning som monumentväsendets karaktär av både ett gemensamt europeiskt och ett stort antal nationella kulturarv.

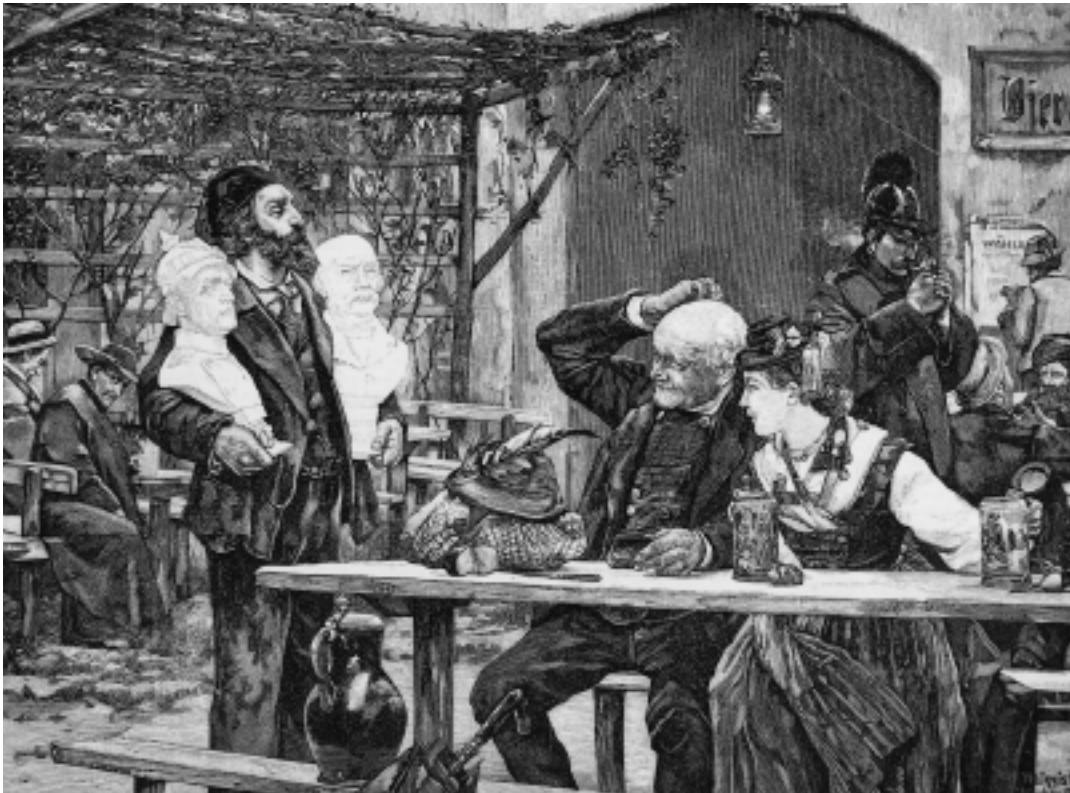
I enlighet med den nationalistiska ideologin var det hjältar och brytpunkter ur den egna nationens historia och mytologi som valdes ut för att bli förevigade i brons och granit. Som ett resultat av detta skilde sig motivvalen åt, men den allmänna grundtanken bakom monumenten var densamma över hela Europa: de skulle vara utförda i ett beständigt material och deras syfte var att påminna samtid och eftervärld om viktiga personer eller händelser (Berggren 1991:19ff). Likheter återfinns även vad gäller förberedelser och genomföranden av monumentprojekt. Efter ett offentligt tillkännagivande om att en heroisk gestalt eller en förfluten händelse skulle odödliggöras tillsattes en kommitté, som hade huvudansvaret för finansiering och ett stort inflytande över monumentets utseende. Denna kommitté fungerade nämligen ofta även som jury i de konstnär-

tävlingar som utlystes. Flertalet av medlemmarna i kommittéerna – liksom de mest generösa sponsorerna – var mestadels representanter för adeln och stadens/regionens ledande borgerskap. Dessa grupper var även nationalismens främsta stödtrupper. Även konstnärstävlingarnas utformning, finansiering via allmänna insamlingar eller privata donationer, val av material och placering, formspråkets och inskriptionernas heroiserande karaktär, invigningsförfarandena – med kantat, tal, avtäckande, parader och flaggspel – samt pressens rapportering från dessa invigningar, var sig likt över hela Europa.

Monumenten som moraliska och nationella föredömen

Ökningen av antalet realiserade monument efter 1848, och i än högre grad efter 1870, är anmärkningsvärd. För att ta det tyska området som exempel fanns det år 1800 endast 18 monument med stående figurer. 1883 var siffran 883 (Nipperdey 1968:559). Bland motivvalen återfinns under 1800-talet ett stort antal historiska och samtida regenter, och så hade det även varit dessförinnan. Efter antiken och före 1800-talet uppfördes ett mindre antal monument – vilket berodde på stora kostnader, tekniska problem och kyrkans negativa inställning till offentlig, profan konst – men bland dem som ändå förverkligades dominerade regenterna stort. Motiveringen var att monumentsymboliken var förbehållen kungahusens dynastiska legitimitet, varför nya statyer och ryttarstoder med några få undantag endast fick tillägnas härskare och furstar. Efter absolutismens era blev regenterna mindre gudalika, och bl.a. i England minskade intresset för kungamonument markant (Colley 1996:219).

En orsak till nedgången var de franska upplysningsfilosofernas kritik av det rojalistiska monumentmonopolet. Filosoferna underströk att de sköna konsterna inte var avsedda endast att förhärliga monarkin. De

”Vilken hjälte skall vi välja?” Lantmannaparets bryderi inför den massproducerade konsten och dess politiska propagandavärde fångades i reproduktionen ”Bismarck eller Moltke?” efter en målning av Carl Gustaf Hellquist, publicerad i *Ny illustrerad tidning* den 20 oktober 1883.

borde i stället stå i samhällets tjänst. I enlighet med rådande strömningar inom filosofi och psykologi underströk de att utvecklandet av människan till en god samhällsmedborgare var beroende av den miljö hon vistades i. En som drev denna tes till sin spets var Etienne Bonnot de Condillac. Han menade att egenskaper och sinnen inte var medfödda utan förvärvades under uppväxten. För att illustrera denna tankegång talade han om statyn som väcktes till liv. Statyn hade en vuxen människas kropp men en outvecklad själ som var redo att utvecklas (Quarfood 1998:108–137). Flertalet av de övriga upplysningsfilosoferna hade en annan syn på monumentens funktion. De menade ingalunda att statyer var tomma skal. Eftersom de föreställde

mänskliga föredömen och eftersträvansvärda historiska händelser var de didaktiska och uppbyggliga bilder som genom sin blotta närvaro i stads- eller landskapsbilden bidrog till den enskilda människans positiva utveckling.¹ Louis-Sébastien Mercier tillhörde visserligen inte upplysningsfilosofernas skara – han kallades för ”Rännstens-Rousseau”, ”Rousseau du ruisseau” – men hans entusiastiska inställning till monumenten i den utopiska, och under L’ancien régime förbjudna skriften *L’an deux mille quatre cent quarante, rêve s’il en fût jamais* (’År 2440: en dröm, om den någonsin funnits’) stämmer väl överens med deras ståndpunkt: ”Vilken moralens bok! Vilken offentlig föreläsning är lika stark, lika värtalig som denna rad av hjältar, vars

stumma men vördnadsbjudande anleten förkunnar för alla att det är nyttigt och stort att åtnjuta allmän aktning.” Statyerna var enligt kulturhistorikern Robert Darntons kommentar till Merciers text tänkta att fungera som en bok. Invånarna läser den på sin väg genom stadens gator, varvid de ”insuper medborgarkunskap för varje steg” (Darnton 1996:136, 221ff).

Konsten skulle således vara nyttig och bidra till samhällets positiva utveckling genom att den förmedlade budskap om politisk och social rättvisa i kombination med en sund patriotism.² Det visade sig under 1800-talet att även regenter kunde ha en uppbygglig inverkan i patriotiska och nationella sammanhang. Den dynastiska aspekten förblev viktig, eftersom den bidrog till att påvisa nationens kontinuitet och enighet. Kungastatyer blev, för att tala med Thomas Nipperdey, ”national-dynastiska minnesmärken” (Nipperdey 1968:533f). Redan under andra hälften av 1700-talet uppfördes i Tyskland och Storbritannien statyer över personer som inte hade någon anknytning till kungahuset. Det dynastiska monopolet bröts med hänvisning till att det fanns personer som var utmärkta moraliska och patriotiska föredömen även utanför monarkernas skara. I det första skedet var det främst fältherrar som kom i fråga, men snart uppfördes även monument över poeter och författare, varvid en kulturell aspekt kompletterade den politiskt-dynastiska och den militära. Alla dessa aspekter kunde också kombineras i ett och samma monument. Ett exempel är den ryske bildhuggaren Michail Mikesjins närmare 16 meter höga monument till minne av det tusenåriga Ryssland, uppfört i Novgorod 1862. De 129 figurerna anknyter till den national-dynastiska aspekten genom att flertalet ryska härskare från Rurik finns återgivna, liksom företrädare för kulturen och militären.³

Insatt i sitt politiska och ideologiska sammanhang måste avskaffandet av det kungliga

monumentmonopolet förklaras utifrån förändrade maktförhållanden och en allt tydligare inriktning på nationen och nationella värden. Ju större inkomster som borgerskapets främsta representanter fick, desto mer tilltalande blev de av ordnar, giftermål med adeln, aristokratisk livsstil och andra traditionella uttryck för status. Annorlunda uttryckt ville de grupper som hade den dominerande ekonomiska rollen också få ett politiskt inflytande och symboler som visualiserade deras framträdande position i 1800-talets samhälle. ”Litet tillspetsat kan man säga att samma liberala borgerskap som stred för utvidgad representation i Europas riksdagar, nu också krävde offentlig tillgång till evighetens marmor och brons för sig självt och sina heroer”, för att tala med Lars Berggren (1991:24f). Även om det utfördes ett relativt stort antal monument med parlamentariska och demokratiska budskap under perioden 1870–1914 fick de större genomslag efter första världskriget, då strävan efter politiskt inflytande och demokratiska reformer ytterligare förstärktes. Uppfattningen att det inte bara var i döden som medborgarna var lika utan även i det politiska livet kom till uttryck i mellankrigstidens många krigsmonument. Även om förlusterna varit betydande i 1800-talets drabbningar hade få soldater fått några identifierbara gravplatser, och krigsmonument till meniga soldaters ära var sällsynta före 1918.⁴

Nationalism och monument – en användbar kombination

Civilisationshistorikern Norbert Elias har fäst uppmärksamheten på att borgerskapets ökande inflytande under 1800-talet innebar ”borgarelitens väg från humanism till nationalism”. Med detta konstaterande avser han att borgarklassen alltmer fjärmade sig från upplysningstidens humanistisk-moraliska värderingar, med radikala krav och sociala reformförslag, till förmån för en koncentration på

nationen och dess egenart. Denna inriktning gynnades dessutom av att motsättningarna mellan de borgerliga och konservativa eliterna avtog, särskilt i Västeuropa. Då de fann ett gemensamt hot i den framväxande socialismen förenades de i försöken att skapa band mellan alla samhällets medborgare för att kunna bevara status quo. Den främsta samlade kraften var nationen (Elias 1996:135ff).

Monumenten ansågs passa synnerligen väl ihop med nationalismen då de anknöt till såväl en horisontell som en vertikal tidsuppfattning. I en horisontell mening var de samlingspunkter och enande krafter i samtiden. Samtidigt var den vertikala aspekten ständigt närvarande. Det förflutna hade en nyckelroll, eftersom monumenten först och främst uppmärksammade gångna hjältar och händelser, men de skulle också påminna den innevarande generationen om tidigare framsteg, samtidigt som de var hoppningivande vägvisare riktade mot framtiden. Dessa budskap skulle inte bara framföras via monumenten utan också genom platsens symbolik. De stora ytorna kring monumenten gav utrymme för stora manifestationer och bidrog till att monumenten fick en status av nationella kultplatser. För att ta Rom som exempel skulle den centrala positionen för monumentet över Viktor Emanuel II, invigt 1911, knyta samman historia och nutid, då det låg omgivet av en mängd minnesmärken från stadens äldre historia. Den mångtydiga symboliken i det väldiga byggnadsverket syftade till att leda till enighet i nuet, då där fanns något att hämta för flertalet politiska och religiösa riktningar. Med Frankrike som exempel har William Cohen understrukt att utplacering av statyer i byar och städer var ett försök att uppnå hegemoni för de idéer och ideal som centralmakten representerade. Accepterandet av dessa budskap underlättades väsentligt av en genomtänkt placering. Ett monument som tillägnades den franska republiken fick en ideal placering vid järnvägsstationen i Lyon,

då det där bidrog till att understryka regionens behov av och historiska koppling till Paris, samtidigt som det uppmanade till tolkningen att såväl järnvägen som republiken var symboler för framsteg (Cohen 1989:495).

Det vertikala och det horisontella perspektivet kunde även förenas genom att tidigare fiender placerades i varandras närhet. Den engelske historikern George Macaulay Trevelyan berömmar detta tillvägagångssätt i sitt utlåtande om statyerna över Karl I och Cromwell: "Där de står i hjärtat av London, symboliserar de olika sidor i Englands liv vilka en gång befann sig i strid på liv och död med varandra. Nu är de försonade och representerar det bästa hos engelsmännen av idag. Vad som är mindre gott hos dem är varken rundhuvuden eller kavaljerer" (Trevelyan 1955:165). Trevelyan fångar i detta uttalande några av förutsättningarna bakom den princip som antropologen Benedict Anderson kallat "den föreställda gemenskapen". Enligt den kan enskilda personer känna samhörighet med andra medlemmar av nationen som är utom räckhåll i nuet, samt med dem som redan är döda och dem som ännu inte är födda (Anderson 1993:23–56).

Liksom i antikens Grekland fanns i 1800-talets och det unga 1900-talets monumentväsende ingen tydlig åtskillnad mellan kulten av förfäderna och deras gärningar och kulten av samtida heroer, vilket helt låg i linje med den nationalistiska ideologin och det romantiska hjälteidealet. De nationella föredömena användes även som representanter för samhällena i sin helhet och blev outhärliga, då heroerna återspeglade folkets initiativförmåga och handlingskraft. Förmådde en nation inte finna historiska hjältar eller få fram samtida heroer minskade dess trovärdighet och förhoppningarna inför framtiden, eftersom individualiteten återspeglades i nationens stora män. Det omvända förhållandet gällde också. Hjälten kunde vara ett ensamt geni, men han var inte isolerad från nationen och

Monumentens väldiga proportioner, vilka krävde en laginsats av en mängd konstnärer och hantverkare, framgår av denna bild, som visar en paus i arbetet med tillverkningen av Hermannsdenkmal i New Ulm, Minnesota. Bild ur Schama, *Landscape & Memory*, s. 111.

gemenskapens samlade kreativitet (Smith 1986:193ff). Bronskungarnas och -krigarnas pekande med hand eller dragna svärd var sålunda inte bara påminnelser om var nuets fiender återfanns, utan också en riktningssvissare från historien mot framtiden. Steget var inte långt till Johann Gottfried Herders schema över den historiska utvecklingen som utmärktes av en gradvis förbättring, med föregående perioder som hade ett eget värde genom att de verksamt deltagit i framåtskridandet. Dessutom gick han till angrepp mot universalistiska ideal. Framåtskridandet hade störst möjligheter att lyckas i nationella kulturer som var rotade i det egna landets sedvänjor, samhällsstruktur och topografi (Kedourie 1995:92ff). Herders utvecklingstanke gick förnämligt ihop med den evolutionistiskt färgade nationalismen och monumentens flerdimensionella tid med samband mellan dåtid, nutid och framtid. Ett av de tydligaste exemplen på tillämpandet av det herderska utvecklingsschemat återfinns hos den österrikiske konstkritikern Alois Riegl. I en postumt publicerad artikel om monument-

kulten framhöll han att "each successive step implies its predecessor and could not have happened as it did without that earlier step. The essence of every modern perception of history is the idea of development" (Riegl 1982:21). Det var bristen på framstegstänkande som skilde renässansens monument från 1800-talets i Riegls ögon.

Den tidsmässiga öppenheten var också en förutsättning för uppkomsten och/eller förstärkandet av en legitim nationell identitet, varigenom medborgarna kunde tillgodogöra sig ett grundläggande trygghetsbehov. De utvalda historiska hjältarna hade tidlösa egenskaper, var det underliggande budskapet. Resultatet blev att nationens föregångsmän framstod som identiska med de människor som hyllade dem och deras arvtagare. Jämförelser mellan dåtid, samtid och framtid kunde göras direkt och oproblematiskt, inte minst beroende på att det historiska urvalet inte var fastlagt en gång för alla, utan möjligt att korrigera efter samtida behov. Det innebar också att historiska händelser kunde få nya innebörder. Arminius, eller Hermann Cherusker som han också kallades, och de germanska truppernas seger över tre romerska legioner år 9 e.Kr. blev under det sena 1700-talet och 1800-talet en symbol för det tyska enandet. I den då aktuella kontexten byttes romarna ut mot fransmännen, vilka ansågs ha verkat för ett fortsatt splittrat Tyskland. Att det var tyskarna som gick segrande ur striden såväl år 9 som år 1870 markerades med all önskvärd tydlighet i samband med invigningen av Ernst von Bandels Hermannsdenkmal i Teutoburgerskogen 1873 (Ellenius 1971:50ff; Tacke 1995:140–271, 207–244).

Nationella gränser och identiteter

I det sena 1800-talet och tidiga 1900-talet var uppfattningen att det fanns naturliga gränser i form av svärgenomträngliga skogar, berg, hav eller öknar vanligt förekommande. Ju fler naturliga gränser som upprättades, desto

Monumenten var viktiga samlingsplatser och den givna utgångspunkten för jubileer och nationella fester årtiondena kring sekelskiftet 1900. Här ser vi några festdeltagare vid ett firande av Hermannsdenkmal som med utgångspunkt i tidens romantiska historiesyn och tysk-skandinaviska vikingavurm försöker efterlikna de germaniska krigare som besegrade romarna år 9 e.Kr. i Teutoburgskogen. Bild ur Schama, *Landscape & Memory*, s. 117.

större var möjligheten för politisk och militär stabilitet. Denna föreställning konkretiserades via monumenten. Johannes Schillings Germaniamonument i Niederwald, invigt 1883, blev en bronserad illustration till budskapet i kampsången "Die Wacht am Rhein", som underströk betydelsen av Rhen som gränsflod gentemot romerskt, och i modern tid, franskt inflytande. Liknande tankar låg bakom monumentet över kejsar Vilhelm I, vilket uppfördes 1881 på en höjd där Rhen möter Mosel. Inskriptionen klargjorde att det tyska riket aldrig skulle bli ödelagt – en slutsats som baserades på övertygelsen om att samtida och framtida fiender aldrig skulle kunna korsa Rhen.⁵ Principen synliggjordes även på våra breddgrader. I Malmö och Helsingborg uppfördes 1896 och 1901 rytтары över Karl X Gustav, karolinerkungen

som besegrade Danmark 1658 och därmed gav Sverige "naturliga gränser", och Magnus Stenbock, fältherren som förde befälet i slaget vid Helsingborg 1710. Från början hade konstnären John Börjeson tänkt sig att Stenbock skulle sitta på sin häst med dragen värja – en vanlig fältherrepose. Problemet var att Stenbock var placerad med utsikt över Öresund, varför värjan pekade rakt mot Helsingör och den tidigare danske arvfjenden. Förslaget gjordes om så att Stenbock i stället höll sin hand på värjfastet, varefter det var fritt att tolka om han var på väg att dra eller stoppa tillbaka sitt vapen. 1908 tillkom ett monument i Köpenhamn, som också var en form av gränsmarkering. I centrum stod den nordiska gudinnan Gefion. Enligt sagotraditionen lovade den svenske kungen Gylfe att hon skulle få allt land som hon kunde plöja på fyra dagar.

Gefion förvandlade sina fyra söner till oxar, plöjde ut det område som blev till sjön Vänern, varefter de lyfte ut området i havet och gav det namnet Själland. I det nationalistiska sekelskiftet kunde det tolkas som att delar av Danmark och Sverige en gång varit enade, men att separationen 1658 var slutgiltig, vilket den "naturliga gränsen" Öresund var ett bevis på (Zander 1996:36f, 50, 55).

En närliggande variant på temat om den nationella föreställda gemenskapens behov av en gemensam historisk identitet och ett gemensamt territorium är den etnogenetiska strävan att med hjälp av belägg för ett kontinuerligt och långvarigt innehav av ett specifikt område påvisa nationens historiska rätt till det. Även i detta fall kunde monumentens kontinuitets- och oförgånglighetssymbolik utnyttjas i nationalistiska syften. Ett exempel som illustrerar denna jakt på nationens ursprung kan vi hämta från Ungern. Efter dubbelmonarkins tillkomst 1867 var Ungern vid sidan av Österrike det mäktigaste landet i det habsburgska väldet, och den ungerska eliten ville markera Ungerns nyvunna betydelse med historiens hjälp. Den ungerska vetenskapsakademien fick 1882 i uppdrag av den ungerska regeringen att fastslå när de första magyariska stammarna kommit till Ungern. I utredningen angavs att ankomsten hade skett någon gång mellan 888 och 900. Regeringen bestämde 1892 att ett pampigt tusenårsjubileum skulle äga rum tre år senare i Budapest. I centrum för jubileet skulle en världsutställning och ett monument stå. Arbetet fördröjdes emellertid, varför firandet sköts upp till 1896, som blev det officiella jubileumsåret. Monumentet, liksom utställningen, förlades till Hjältarnas torg i Pest. Det väldiga monumentet flankerades av två klassicistiska konstmuseer och i centrum av det placerades riksgrundaren Árpád, samt en kolonn av ärkeängeln Gabriel, som bar det apostoliska korset och Stefanskronan i sina händer. Árpád omgavs av sju statyer på vardera sidan samt

reliefer med motiv ur den ungerska historien. De skulle påvisa Ungerns långa traditioner, kristna arv och relativt självständiga position gentemot Österrike och det övriga habsburgska väldet, liksom dess ställning som ledande kulturnation i sekelskiftets Europa. Beror på skiftande politiska konjunkturen förändrades monumentets utseende under arbetets gång, och det var fortfarande inte klart när första världskriget bröt ut 1914. I krigets efterföljd blev Ungern en självständig – och habsburgfientlig – republik. De statyer som avbildade habsburgska regenter togs bort och den av kejsar Frans Josef förstördes (Gerner 1997:103, 392f). I det nygrundade Tjeckoslovakien förstördes också monumentet över habsburgska regenter, samtidigt som de försvann från stadsbilden då gator, torg och byggnader med deras namn döptes om. Även i det revolutionära Ryssland utplånades spåren av den gamla regimen. Denna bildstorm var ett tema i Sergej Eisensteins film *Oktjabr (Oktober/Tio dagar som skakade världen, 1928)*. I återkommande sekvenser skildrades nedmonteringen av monumentet över tsar Alexander III. Störtandet av statyer var emellertid tillfälligt. Snart restes nya hjältar och tidigare förträngda historiska händelser uppmärksammades. I mellankrigstidens Central- och Östeuropa var man väl medveten om innebörden av den polske författaren Stanislaw Lec's devis: även om monumenten förstörs bör socklarna sparas, för på dem kan nya statyer resas – ett råd som också tillämpats efter 1989.⁶

Händelserna efter t.ex. första världskriget och 1989 visar på ett spektakulärt vis behovet av att ändra den nationella symboliken i politiska orostider. Omtolkningar av den nationella har emellertid även skett i fredstid och utan att monument störtats. Under 1800-talet var sådana förändringar vanliga på de kvinnogestalter som fick representera abstrakta och föredömliga dygder – statyer över historiska kvinnor var däremot ovanliga. Då de

värden som dessa statyer förmedlade ansågs vara bland de allra viktigaste, tillmättes bronskvinnorna och deras symboler stor betydelse (Warner 1985). Tysklands främsta symbol, Germania, höll i 1830-talets monument upplysningens fackla och rättvisans vågskålar i sina händer. Efter Tysklands enande 1870 visade hon i stället upp den medeltida kejsarkronan, som kunde försvaras med hjälp av det svärd som tagit vågskålarernas plats (Ellenius 1971:50, 66f). I efterföljden till 1848 års revolution blev återgivningarna av Marianne allt mindre revolutionära och allt mer påklädda. Med hjälp av inslag från Mariakulten blev Marianne en symbol för fransk-nationell stabilitet och sammanhållning, även om Pariskommunens ledare gjorde ihärdiga, om än inte särskilt framgångsrika, försök att återknytta till den revolutionära Marianne (Agulhon 1981; Mosse 1985:90–97).

Kampen om nationen och monumentens budskap

Som vi har sett var monumenten ett viktigt inslag i konkurrensen mellan nationerna. De var också ett led i strävan att minska interna motsättningar. Icke desto mindre påvisades monumentens sårbarhet i politiska orostider, och det skedde inte bara i efterdyningarna till första världskriget. Traditionen att förstöra den gamla regimens, alternativt motståndarnas, kulturella symboler återupplivades i Frankrike vid ett flertal tillfällen under 1800-talets sista årtionden, med störtandet av Napoleonkolonnen under Pariskommunen som det mest kända exemplet. Statyn över Napoleon I på Vendômekolonnen uppfördes 1810 till minne av slaget vid Austerlitz. Den störtades 1814 i samband med restaurationen, men återkom i ny skepnad under julimonarkin (1830–48). Louis Napoléon (sedermera Napoleon III) bytte ut den mot en kopia av originalet, med Napoleon i romersk klädnad, i syfte att göra en symbolisk koppling mellan den bonapartistiska dynastin och det romers-

ka imperiet. Statyn blev en symbol för den andra republiken, och som sådan hatad av dess motståndare. Karl Marx kunde därför 1852 korrekt förutsäga att ”om kejsarmanteln till slut hamnar på Louis Bonapartes axlar, kommer den tunga Napoleonstatyn att störta ner från Vêndomepelarens topp” (1981:154), vilket den gjorde den 16 maj 1871 när det andra kejsardömet nått vägs ände efter nederlaget i det fransk-tyska kriget. Statyn restaurerades och återuppfördes 1873–75. Den tredje republikens företrädare hade i och för sig ingenting till övers för det bonapartistiska monumentet, men deras motvilja övervanns av att de ville göra en markering mot de socialistiska kommunardernas bildförstörelse (Boime 1995:16, 22, 43f, 62 och 193ff).

Det var dock inte alla kritiska invändningar som resulterade i att monument raserades. I en av sina ”otidsenliga betraktelser” anknöt Friedrich Nietzsche till det monumentala historiebruket. Han såg fördelarna med hjältekulten och dådkraftiga föredömen. Genom att belysa att det stora och det eftersträvansvärda har existerat, skulle de nu levande inse att dessa goda egenskaper kan återkomma. Men den tyske filosofen reste ett flertal invändningar mot ett dylikt historiebruk. För att passa in i nuvarande och kommande situationer måste det förflutna anpassas, varvid en mängd olikheter måste förbises: ”[h]ur våldsamt måste ej det förgångnas individualitet tvingas in i en allmän form och vid alla skarpa hörn och linjer filas av till förmån för överensstämmelsen!” Dessa förhållanden gällde inte minst de exemplariska hjältarna, som lyfts ur sina naturliga sammanhang. De ”förföriska jämförelserna”, dvs. analogierna mellan döda hjältar och nuvarande förhållanden, bidrar till att den ursprungliga mångfalden av motiv och förklaringar reduceras. I förlängningen kan sådana drastiska förenklningar leda ”den modige till förvägenhet, den entusiastiske till fanatism” (Nietzsche

1924:24–32). Även den italienske poeten Giosuè Carducci uttryckte tvivel över monumentens betydelse. Ursprungligen hade Carducci varit en varm anhängare av den italienska enhetstanken, men ansåg att denna förfuskats när enandet väl var ett faktum. Besvikelsen över detta ledde honom till att ifrågasätta behovet av att uppföra monument, eftersom han menade att de ideal som präglade hans egen tid inte borde förmedlas till kommande generationer (Tobia 1996:174). Nietzsches och Carduccis invändningar var emellertid för vaga och tvetydiga för att leda till någon förändring. I deras hemländer restes de flesta av Europas monument, då viljan var stor att markera enighet och självständighet i Tyskland och Italien. Samtidigt var förutsättning-

arna för ett nationellt monumentväsende inte de bästa. Efter århundraden av splittring och många statsbildningar inom de tyska och italienska områdena fanns det starka regionala och lokala krafter att ta hänsyn till när de nationella budskapen skulle spridas. I Italien var detta problem särskilt uppenbart, eftersom det inte fanns något stöd för en motsvarighet till ”Hermannsdenkmal”, som kunde symbolisera hela Italien och italiensk enighet (Tobia 1996:188f).

Samtidigt var centralmakten beroende av de regionala eliterna. Det nationella budskapet anpassades till följd därav ofta efter lokala och regionala önskemål.⁷ Monument som på ytan tycktes vara entydiga symboler för centralmakten och nationen kunde få regionala innebörder och betydelser som användes mot centralmakten. Ett mycket tydligt exempel är den debatt som följde på det svenska 250-årsjubileet av Roskildefreden 1908. Inför firandet restes framför Nordiska museet i Stockholm en kopia av Malmöstatyn över Karl X Gustav. Från centralt håll framfördes förslaget att denna lösning skulle permanentas. Kritik mot detta förslag presenterades i Stockholmspressen. Bland annat hade vissa debattörer svårt att finna beröringspunkter mellan kungen och Nordiska museet. Dessa invändningar var milda i jämförelse med den skånska proteststormen. I Skåne reagerade man starkt på planerna att göra en kopia av Börjesons staty – den skulle vara ett fattigdomsbevis inför utlandet. I Malmö anordnades välbesökta protestmöten och fackeltåg, protestlistor undertecknades och en delegation besökte kung och statsminister för att framföra sitt missnöje. Protesterna vann gehör och det kom att dröja till 1917 innan en ny ryttarstaty över Karl X Gustav uppfördes i huvudstaden, men då hamnade den storstilade invigningen i skuggan av våldsamma kravaller mellan ridande polis och arbetare på Gustav Adolfs torg. Därtill riktades en svidande kritik mot monu-

Striden om kopian av Börjesons Karl X Gustav-staty var ett tacksamt ämne i dåtidens skämtpress. Detta exempel var infört i *Kasper* den 26 juni 1909.

mentets otidsenlighet, utseende och placering (Zander 1996:216–222).

Det var inte bara i anslutning till frågor om centrum och periferi som motsättningar kom upp till ytan. I Europa skar de religiösa gränserna rakt igenom många stater, vilket ledde till kontroverser mellan t.ex. protestanter och katoliker och mellan katoliker och antiklerikala. Dessa motsättningar kom till särskilt tydliga uttryck i Rom, där Vatikanen var en hatad symbol för många eftersom påvemakten bekämpat den italienska enhetstanken. I ett flertal fall gjordes markeringar via monumenten mot Vatikanen och dess tidigare allierade Frankrike. Motsättningarna nådde en höjdpunkt i anslutning till statyn över filosofen Giordano Bruno, som dömts till döden av påvemakten och bränts på bål år 1600, vilket gjorde honom till en radikal symbol i det sena 1800-talet (Berggren 1991; Berggren & Sjöstedt 1996).

En närbesläktad kamp var den som på många håll utkämpades i Europa mellan det etablerade samhällets företrädare och olika radikala oppositionsrörelser. De sistnämndas protester hade stora likheter med dem som borgerskapets företrädare tidigare hade riktat mot det dynastiska monumentmonopolet. Arbetarklassen och dess företrädare kände i många fall inte igen sig i den nationalism som förmedlades via flertalet monument, utan strävade efter att få resa statyer över sina egna heroer. Några få monument över personer med anknytning till arbetarrörelsen och socialdemokratin uppfördes i det unga seklet. Ett exempel J.F. Willumsens Köpenhamnsstaty över den omstridde och radikale politikern och journalisten Viggo Hørup från 1908, men den var ett undantag (Krogh & Krogh 1980:67–110). I stället fortsatte kampen om de befintliga monumenten. Från etablissemangets sida gjordes betydande ansträngningar för att monumentinvigningar och nationella fester skulle ses som klassöverskridande och nationellt samlande evenemang (Ekström 1994:264–295; Tacke 1995:207ff).

Det stora antalet besökare till dessa tillställningar behöver dock inte vara något bevis på att denna politik alltid var framgångsrik. Förutom att många sökte sig dit beroende på dessa begivenheters festkaraktär och underhållningsvärde, blev vissa nationella symboler omtolkade för att passa nya ideologiska syften, som inte alltid var de av beställarna eller konstnären avsedda. I det tidiga 1900-talets Sverige var frågan hur Engelbrekt skulle tolkas: Var han en fosterländsk symbol av traditionellt snitt, eller skulle han uppfattas som en folkets ledare, en tidig kritiker av privilegiesamhället? Kampen utkämpades främst i anslutning till de aldrig förverkligade planerna på ett Engelbrektsmonument framför riksdagshuset i Stockholm (Brummer & Olsson 1990:244ff). Att dylika frågor kunde vara nog så svåra att ta ställning till och utgöra underlag för om man borde stödja eller bojkotta monumenten, framgår bl.a. av en diskussion som utspelade sig i samband med invigningen av Stenbockstatyn i Helsingborg 1901. Inför invigningen uppmanade fackföreningarna i staden arbetarna att utebli från evenemanget. De fick den 29 november stöd i tidningen *Arbetet*. Enligt skribenten ”Malte” var monumentet inget annat än ”en fetisch kring vilken våra patrioter och militärnobbar kunna få ett ypperligt tillfälle att årligen knäböja, med blotade hufvuden sjunga kungssången m.m. i den fosterländska stilen”. En annan uppfattning framfördes av Hjalmar Branting den 4 december i *Social-Demokraten*. För den socialdemokratiske partiledaren var Stenbock ingalunda en högerns och militarismens symbol, utan snarare en folklig hjälte som räddat Sveriges ”nationella existens” och de sydsvenska bönderna från att återbördas till ett land där en form av livegenskap ännu tillämpades i början av 1700-talet (Zander 1998:49ff). Kring sekelskiftet 1900 blev det allt vanligare att socialdemokratiska ledare hävdade att även arbetare älskade sitt foster-

land, fast inte på samma sätt som traditionella nationalisterna. Med tanke på det stora antalet deltagare från Helsingborg med omnejd tycks det som om flertalet av arbetarna gick på Brantings linje. Deras deltagande behöver utifrån den större europeiska kontexten inte tolkas så entydigt. En grundläggande tanke bakom flertalet monument var att de skulle vara mångtydiga och därmed kunna tillfredsställa olika klasser och grupper. Baksidan av detta ideal var en lång rad av diskussioner och kompromisser, vilka kunde leda till att en enkel form som en obelisk kunde anpassas till i stort sett vilket budskap som helst. I andra fall inkluderas en mängd ideologiska, politiska, religiösa och etniska symboler i ett och samma monument för att tillgodose så många intressenter som möjligt. Resultatet blev i och för sig det avsedda: monumenten tycktes kunna anpassa sig till allehanda budskap, men på sikt innebar det ett minskat intresse för dem. Med tiden fanns det allt färre händelser och personer kvar att föreviga, och sätten för konstnärerna att tolka dem på var starkt begränsade. Det är mot en sådan bakgrund inte förvånande att den österrikiske författaren Robert Musil i en essä från 1936 underströk att det mest anmärkningsvärda med monumenten var att de hade uppförts i avsikt att bli uppmärksammade, ”men samtidigt är de impregnerade med någonting mot just en sådan uppmärksamhet; denna rinner ledigt av dem likt vattendroppar på ett oljeskinn utan att hålla sig kvar ens för ett ögonblick” (Musil 1992:76).

Monumenten som forskningsobjekt

Vad som måhända är mer förvånande är att monumenten länge var impregnerade mot uppmärksamhet från såväl historie- som konstvetenskap. Som undersökningsobjekt fick monumenten, liksom andra bildkällor, stå tillbaka till förmån för den information som historikerna kunde utvinna ur skriftliga källor. Raphael Samuel och Paul Thompson

har förklarat denna historikernas förkärlek för det skrivna ordet utifrån deras djupa förankring i en väletablerad ämnestradition i vilken hårda och mätbara fakta prioriteras, särskilt om de på ett direkt och okomplicerat sätt kan beläggas i det empiriska materialet (Samuel & Thompson 1993:1f). Ett annat skäl till historikernas ovilja att studera monumenten var den entusiasm som deras företrädare visade i jubelfesternas tidevarv. Efter andra världskriget, när den västerländska historievetenskapen definitivt fjärmade sig från tidigare nationalistiska ideal, blev monumenten en ovälkommen påminnelse om en historieskrivning som inte var särskilt avlägsen i tid. Det dröjde också länge innan konstvetare på allvar började intressera sig för monumentväsendet. En viktig anledning var deras förvåning inför 1800-talets uppfattning om att konstens form var ointressant i jämförelse med det innehåll som konsten förmedlade. Monumenten klassades i det konstvetenskapliga efterhandsperspektivet som utslag av en eklektisk och föga originell brukskonst, vilken varit alltför beroende av bestämda syften och politisk-ideologiska målsättningar. Konstvetarnas föredömen hämtades i stället från de modernistiska avantgardisternas skara (Berggren 1991:12).

”Vad som i dag lätt uppfattas som onödiga manifestationer och speglingar av tidsbundna ideologier kunde en gång drivas fram med en målmedvetenhet och en entusiasm som, i relation till det historiska händelseförloppet, är svår att i längden negligera”, menade Allan Ellenius i sin doktorsavhandling från 1971 (13). Sedan dess har intresset för monumentväsendet tilltagit bland både historiker och konstvetare. Den breda forskningsansats som Ellenius då förespråkade är fortfarande aktuell, med fokus på såväl konstverken och deras symbolik som opinions- och kommunikationsfaktorer och samhällsutvecklingen i stort. För att lyckas med en sådan uppgift krävs det ett utökat samarbete mellan forskare från

skilda humanistiska och samhällsvetenskapliga discipliner.

Stora delar av det arkivmaterial som kan ge viktiga kunskaper om monumentväsendets utveckling är förvisso svårfunna och fragmentariska (Berggren & Sjöstedt 1995: 206–216). Vinsten kan dock vara stor. Med ökade insikter i utredningsarbete och diskussioner bland kommittémedlemmar och makt-havare och med vetskap om hur monumenten förändrades kan vi nå en större förståelse inte bara av symbolkampen i sig utan också om samhällsutvecklingen i stort. Det är svårt att veta hur dåtidens människor reagerade på monumenten. Även om många deltog i invigningar och störtanden av monument fick flertalet sin kunskap om dem via tidningsreportage, skolböcker etc. Däremot fördes diskussionerna mellan politiker, konstnärer och andra intressenter ofta i termer av vilket mottagande de trodde en viss staty skulle få om den utformades på ett bestämt sätt. Deras samtida spekulationer kan bidra till en bild av hur eliter av skilda slag och i olika länder ville utforma grunden till de nationella identitetsbyggena. Diskussionerna i anslutning till monumentprojekten är i många andra avseenden avslöjande, då många av periodens viktigaste ideologiska och politiska frågor avhandlades med stor intensitet. Dessa debatter visar inte sällan på oväntade och tidigare okända konstellationer mellan företrädare för ståndpunkter som på ytan tycks vara oförenliga. Det skall tilläggas att dessa reflexioner inte bara gäller den väpnade fredens tid. De monument som uppförs i dagens Europa är liksom sina föregångare ofta föremål för häftiga debatter. Tron på att monument kan påverka människors uppfattningar lever fortfarande kvar, även om de bronserade idealen och föredömena inte längre är desamma.

Fil. kand. Ulf Zander, doktorand
Historiska institutionen, Lund

Noter

- 1 1878, hundra år efter det att Rousseau och Voltaire avlidit, ställdes frågan om upplysningsfilosoferna var lämpliga nationella föredömen och om de förtjänade att bli förevigade i Paris. Deras försvarare menade att de var den franska republikens andliga fäder. Motståndarna hänvisade till Rousseaus intolerans mot meningsmotståndare och Voltaires ateism. Striden ledde till att statyerna inte invigdes förrän 1885 (Voltaire) respektive 1889 (Rousseau). De förstördes 1942 (Hargrove 1991:52).
- 2 Rousseau föreslog den polska regeringen att den förutom att verka för större social och politisk rättvisa skulle uppföra ett monument som kunde bli en samlingspunkt för återkommande patriotiska festivaler (Mosse 1975:73).
- 3 Monumentet förstördes under andra världskriget, men återuppfördes p.g.a. sitt stora symboliska värde efter kriget.
- 4 Ett undantag är Garibaldimonumentet i Rom, där grupper av soldater pryder sockelns fram- respektive baksida (Berggren & Sjöstedt 1996:86–94, 222–224). I Johannes Schillings Germaniamonument i Niederwald från 1883 anknöt dess ikonografi och helhetsverkan med ca 200 figurer till 1800-talets militärdoktriner om numerär överlägsenhet, där den enskilde soldaten först och främst var en del av massarmén (Ellenius 1971:62ff). På monumenten över första världskrigets soldater angavs alla dödas namn i alfabetisk ordning eller med dödsdagarna som utgångspunkt. Skillnaden mellan officerare och meniga var inte lika tydlig längre, vilket bl.a. illustrerades av att det ursprungligen kungliga privilegiet att få avbildas till häst, som under 1800-talets utsträckts till att gälla för fältherrar och generaler, även kom att inkludera meniga soldater (Koselleck 1979:267ff; Laqueur 1994: 150ff). Graden av demokratisering skilde sig åt mellan länderna. På brittiska krigsmonument markerades fortfarande vilka av de döda soldaterna som var officerare till skillnad från de australiska motsvarigheterna, där alla var jämställda "mates" efter döden (Kapferer 1988:121–182).
- 5 Föreställningen om Rhen som Tysklands viktigaste gränsflod går tillbaka på Nibelungeneposet. Dess hjälte Siegfried har också ofta jämförts med Hermann/Arminius i Tyskland. I de båda världskrigens slutskeden döptes tyska försvarsställningar till *Die*

- Siegfried-Stellung* (Siegfriedlinjen). Dessa tydliga markeringar av det tyska territoriets gränser hindrade inte att det samtidigt fanns kulturellnationalistiska föreställningar om en germansk gemenskap som gick långt utanför Tysklands gränser. Framförallt betonades samhörigheten mellan Tyskland och Skandinavien. Det yttrade sig bl.a. i att den tyske kejsaren Vilhelm II, som seglade i de norska fjordarna praktiskt taget varje sommar under åren 1889–1903, finansierade en staty av Max Unger över sagohjälten Frithiof, invigd den 31 juli 1913 i Vangsnes vid Sognefjorden. Statyns utseende var inspirerat av skulpturerna i Berlins Siegesallee och i än högre grad av Ernst von Bandels Hermannsdenkmal. I Norge var entusiasmen över monumentet högst begränsad. De tysk-skandinaviska kontakterna fungerade även i andra riktningen, vilket bl.a. resulterade i att statyer och minnesmärken över Gustav Vasa och Gustav II Adolf uppfördes i Tyskland.
- 6 I Moskva uppfördes t.ex. statyn över Lenin på exakt samma ställe som en tidigare staty över tsar Alexander II. När monumentet över grundaren av den sovjetiska hemliga polisen, Tjekan, Feliks Dzerzjinskij, varsamt monterades ner natten mellan 21 och 22 augusti 1991 (i augustikuppens efterföljd) lät man på order av stadens borgmästare, Gavriil Popov, sockeln stå kvar. Den hade tidigare varit basen för ett monument över Michail Dimitrijevitj Skobelev, general och krigshjälte i tsarryska militärkampanjer i Kaukasien och i det rysk-turkiska kriget på 1870-talet. Det skall också tilläggas att det inte var överallt som gamla statyer störtades. I Helsingfors, huvudstad i det autonoma storfurstendömet Finland som ingick i det ryska imperiet 1809–1917, fick monumentet över Alexander II stå kvar på Senatstorget även efter Finlands självständighet.
- 7 I Tyskland var relationen mellan nation och region särskilt komplicerad, eftersom dynastins betydelse förblev central. Bismarck vägrade att sanktionera vissa nationella symboler, då de antydde en legitimitetsförskjutning från dynasti till folk. Tyskland hade därför ingen nationaldag, fick nationalflagga först 1892 och officiell nationalsång först efter första världskriget (Confino 1997:31).

Referenser

- Agulhon, Maurice 1981: *Marianne into Battle. Republican Imagery and Symbolism in France, 1789–1880*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Anderson, Benedict 1993: *Den föreställda gemenskapen. Reflexioner kring nationalismens ursprung och spridning*. Göteborg: Daidalos.
- Berggren, Lars 1991: *Giordano Bruno på Campo dei Fiori. Ett monumentprojekt i Rom 1876–1889*. Lund: Artifex Ord & Bild.
- Berggren, Lars & Sjöstedt, Lennart 1995: "Profana arkiv och bibliotek i Rom. Erfarenheter och upplevelser." I: Kerstin Abukhanfusa (red.): *Arkiv hemma och ute*. Stockholm: Årsbok för Riksarkivet och Landsarkiven.
- Berggren, Lars & Sjöstedt, Lennart 1996: *L'Ombra dei Grande. Monumenti e Politica Monumentale a Roma (1870–1895)*. Rom: Artemide Edizioni.
- Boime, Albert 1995: *Art and the French Commune. Imagining Paris after War and Revolution*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Brummer, Hans Henrik & Olsson, Torbjörn 1990: "Zorn på riksplan." I: Birgitta Rapp (red.): *I sekel-skiftets ljus. Om Anders Zorn och andra konstnärer*. Stockholm: Carlssons.
- Cohen, William 1989: "Symbols of Power: Statues in Nineteenth-Century Provincial France." I: *Comparative Studies in Society and History* nr 3.
- Colley, Linda 1996: *Britons. Forging the Nation 1707–1837*. London: Vintage.
- Confino, Alon 1997: *The Nation as a Local Metaphor. Württemberg, Imperial Germany, and National Memory, 1871–1918*. Chapel Hill & London: The University of North Carolina Press.
- Darnton, Robert 1996: *Pornografi och revolution. Förbudna bästsäljare i det förrevolutionära Frankrike*. Stockholm: Ordfronts Förlag.
- Ekström, Anders 1994: *Den utställda världen. Stockholmsutställningen 1897 och 1800-talets världsutställningar*. Stockholm: Nordiska museets förlag.
- Elias, Norbert 1996: *Tyskarna och civilisationens bräcklighet*. Stockholm: Atlantis.
- Ellenius, Allan 1971: *Den offentliga konsten och ideologierna. Studier över verk från 1800- och 1900-talen*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Gerner, Kristian 1997: *Centraleuropas historia*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Hargrove, June 1991: "Shaping the National Image:

- The Cult of Statues to Great Men in the Third Republic." I: Richard A. Etlin (ed.): *Nationalism in the Visual Arts*. Hanover & London: University Press of New England.
- Jeismann, Michael 1992: *Das Vaterland der Feinde. Studien zum nationalen Feindbegriff und Selbstverständnis in Deutschland und Frankreich 1792–1918*. Stuttgart: Verlag Klett-Cotta.
- Kapferer, Bruce 1988: *Legends of People, Myths of State. Violence, Intolerance, and Political Culture in Sri Lanka and Australia*. Washington & London: The Smithsonian Institution Press.
- Kedourie, Elie 1995: *Nationalismen. En studie av nationalismen som ideologi*. Stockholm: SNS Förlag.
- Koselleck, Reinhart 1979: "Kriegerdenkmäler als Identitätsstiftungen der Überlebenden." I: Odo Marquand & Karlheinz Stierle (Hg.): *Identität*. München: Wilhelm Fink Verlag.
- Krogh, Leila & Krogh, Torben 1980: *Et politiskt monument. Willumsen og Hørup*. Köpenhamn: Gyldendal.
- Laqueur, Thomas W. 1994: "Memory and Naming in the Great War." I: John R. Gillis (ed.): *Commemorations. The Politics of National Identity*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Marx, Karl 1881 (1852): *Louis Bonapartes adertonde Brumaire*. Göteborg: Proletärkultur AB.
- Mosse, George L. 1975: *The Nationalization of the Masses. Political Symbolism and Mass Movements in Germany from the Napoleonic Wars Through the Third Reich*. New York: Howard Fertig.
- Mosse, George L. 1985: *Nationalism and Sexuality. Respectability and Abnormal Sexuality in Modern Europe*. New York: Howard Fertig.
- Musil, Robert 1992 (1936): "Minnesmärken". I: desamma: *Historier som inga är*. Stockholm: Bokförlaget T. Fischer & co.
- Nietzsche, Friedrich 1924 (1874): *Historien och livet. En otidsenlig betraktelse*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Nipperdey, Thomas 1968: "Nationalidee und Nationaldenkmal in Deutschland im 19. Jahrhundert." I: *Historische Zeitschrift* nr 3.
- Quarfood, Christine 1998: *Condillac, statyn och barnet. En studie i upplysningens filosofi och pedagogik*. Stockholm/Stehag: Symposion.
- Riegl, Alois 1982: "The Modern Cult of Monuments: Its Character and Its Origin." I: *Oppositions*. Fall.
- Samuel, Raphael & Thompson, Paul 1993: "Introduction." I: desamma (eds.): *The Myths We Live By*. London & New York: Routledge.
- Smith, Anthony D. 1986: *The Ethnic Origins of Nations*. Oxford: Basil Blackwell.
- Tacke, Charlotte 1995: *Denkmal im Sozialen Raum. Nationale Symbole in Deutschland und Frankreich im 19. Jahrhundert*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Tobia, Bruno 1996: "Urban Space and Monuments in the 'Nationalization of the Masses': The Italian Case." I: Stuart Woolf (ed.): *Nationalism in Europe 1815 to the Present. A Reader*. London & New York: Routledge.
- Trevelyan, George Macaulay 1955: "Cromwells staty". I: desamma: *Clio – en av muserna och andra essäer*. Stockholm: Skoglunds Bokförlag.
- Warner, Marina 1985: *Monuments & Maidens. The Allegory of the Female Form*. London: Weidenfeld and Nicholson.
- Zander, Ulf 1996: "Ett omstritt Malmömonument: Karl X Gustav-statyn 1896–1996." I: Ingmar Billberg, Lars Jörwall & Bengt Liljenberg (red.): *Allt ljus på Malmö. Nordiska Industri- och Slöjdställningen i Malmö år 1896. Ett hundraårsminne*. Malmö: Elbogen Malmö Fornminnesförening, Gryps nr 5.
- Zander, Ulf 1998: "Historia i brons och granit: Nationella monument och regionala identiteter i Öresundsområdet." I: Sven Tägil, Fredrik Lindström & Solveig Ståhl (red.): *Öresundsregionen – visioner och verklighet*. Lund: Meddelanden från Erik Philip-Sörensens Stiftelse nr 7.

SUMMARY

The War of the Statues in the Era of Armed Peace
Monuments and Nationalism in Europe 1870–1914

“The War of the Statues in the Era of Armed Peace” focus on the symbolic competition in the late 19th and early 20th century and the important part that monuments played in an era foremost characterised of nationalism. Even though the representatives for the nationalistic movements emphasised their own nations and myths, history and symbols connected to them, it is obvious that they used the same kind of tactics to build or strengthen the national identities. The dramatically increasing number of monuments during this period is a lasting proof hereof. The monuments and their locations, erections and inaugurations, were similar in different parts of Europe. There were also a common view on the political and philosophical ideas that the monuments were to be seen as positive prototypes for the citizens, financial status and artistic preferences of commissioners, use of symbols, choice of persons and historical events as well as adaptations to the current iconographic conventions.

The monuments were an almost perfect visual

illustration of many of the fundamental components of the late 19th and early 20th century nationalism. This leads to the conclusion that a more thorough study of nationalism and monuments in a European context might result in a greater knowledge of both phenomena. The “nationalization of the masses” will be more understandable if we take into account on one hand the political significance of monuments as such, on the other the materialization of national myths in the monuments.

Despite an increasing academic interest in nationalism and monuments during the last decades, comparative studies are still rare. It is also still uncommon that knowledge from different academic traditions is discussed in the studies of monuments. I argue in this article for an increasing co-operation between humanistic and social sciences in order to better understand the common European heritage that monuments and nationalism in a way is.